

براهوئی نثری ادب ٹی ناول نار دوم

شاہدہ بی بی

اسکالر ایم فل شعبہ براہوئی جامعہ بلوچستان کوئٹہ

Abstract

The study of this article is to examine the role of Novel in Brahui society. Brahui literature as compare to other literature in Pakistan has long history which was transferred to a nation to other nation. Which is being called folk literature. But when we take a look towards the progress in the field of Novel writing in Brahui it became much popular as other fields in literature. The first Novel which had been first ever written in Brahui was "Dreehav" authored by Gul Bangulzai. But later Novel writing took place in Brahui literature. the work which is a piece of shadow on Brahui Novel and to elaborate the history of Brahui Novel.

Key words: role of Novel, Brhui literature, Dreehav, Gul Bangulzai

ناول انسانی سماج مسائل و مسائل تاریخ نفسیات رویہ آتا علم و حقیقی کہ تصویر مریمیک ہر کہ
انسان تہ ماضی ٹی پیش مسونو داپاننگ کہ ناول عکس ۽ ہموگدرینگلو کا دے، ٹو و سالتا ہر اوخت تبدیلی
انسان تہ سماجی اخلاقی سیاسی تعلیمی اعلیٰ داتے طرف اقدار تہ مکمل نظر برے یا موجود مرے۔ ہندن

دنیا، نامچا ادیب اودانشوراک داہیت آمتفق نظر بریرہ کہ قصہ نارنقائی شکل داستان و داستان ناترتی یافتہ غاشکل ناول ء۔

ہند احوالہ نزن داڑے ہندوستان یا متحدہ ہندوستان ٹی نوشتہ ناول تاباروٹ اسہ عام وڑ ہنگ ء نظر شاغنگہ تو مونا بروکاہیتا تیبی براہوئی ناول کہ متاثر ء اردو ناول نا اثر آن بحث کنگ ٹی آسانی مروئے۔ ناول نا آسان آلوظا تیبی تعریف کنگہ تو اونا معنی ”پوسکنی“ اے۔

”ناول اطالوی زبان نالوظ سے۔ دانا معنی ”عجب، ناول ہموقصہ ء پارہ ہرانا سرحال انسان نازندمرے اونا نول نوشتہ کروکا زندناہینی وخرینی تہ تینا مشاہدہ اوتینا تجربہ ناردٹ اس خاص ء ترتیب سے اٹ قصہ ناوڑٹ نوشتہ کے۔ ناول ٹی حقیقت نگاری بنیادی انگا گڑاے۔ فرضی خیالی و مافوق الفطرت کون انگا ہیئت آتے آن اجتناب کنگے۔ اصل نول داستان ناشون ہلوکا شکل اے (مراد، ۲۰۱۱ء: ۳۱) ناول ناباروٹ پنی آقلم کارعارف ضیاء درشان کرنے کہ؛ ”ناول داستان نا جدید رنگ ء ہرا کہ داستان آن چنک مریک۔ داستان نا کردار آک جن، پری، دیویا عام بندغ نہ بلکہ بادشاہ، شہزادہ، شہزادی، وزیر دای، وزیر دای، مریرہ اندا سوب آن داستان زندنا حقیقت آتیاں باز مرمریک ولہ ناولنا سرحال انسان نازندنا حقیقت آک وزندنا جتا جتا ننگا شیخ آک مریرہ۔“ (ضیاء، س۔ ن: ۲۳) گودی عابدہ بلوچ دا مطابق نوشتہ کرینے؛

قصہ داستان تیبی انسان آک افسانوی وڑاٹ مافوق الفطرت عناصر دیو، پری، تہو، طوفان، ظالم، مظلوم، بہادر و لغور، دز بادشاہ نا تصوراتی کردار اتے اٹ زیر بحث بریرہ ہرافتہ کہ حقیقت تون اسل مرآن ہم واسطہ اف۔ داستان ناباروٹ نظریات موجودارے کہ داستان اسہ خاصیت نا تحت نوشتہ مریک۔ داستان کہ ہم اسہ قاعدہ قانوداس مریک ہرافتا پابندی ء کر سہ نوشتہ کروک اوتخلیق کار داستان ء رقم کیرہ دنگہ داستان ہمینٹ منظر کشی کردار اک زمان و مکان پلاٹ نا تصور موجود مریک۔ داستان نا پلاٹ اخدر مضبوط مطبوعہ مرے داستان نا بنیاد ہم ہموخہ در جوان زبیا تخنگنگ۔ قصہ یا داستان تا ننگہ اونا پلاٹ نا ضمیر مف اسہ مرکزی ء خیال اس موجود مف اسہ جوانو داستان نا تصور سرسوب مفک۔ اردو ناول نا ضمیر ہم داستان ء نزن دا پاننگ کینہ کہ قصہ نا پڈ آن داستان ودی مسونے و

داستان نا پڈ آن ناول اردو ناول ناکل آن بلا مرزیت ہند اردو داستان ۛ۔ اردو ٹی اسہ ہراد داستان کہ نوشتہ مسونو تاریخ ادب ٹی اسہ منفرد ۛ مقام سے ناخواجہ اریر۔“ (بلوچ، ۲۰۱۵ء: ۴۴)

ڈاکٹر علی محمد خاں نا پاننگ ۛ کہ؛ ناول داستان نا ترقی یافتہ او ردوم ہلوکا ڈولے۔ داستان نا مقابلہ ٹی ناول نا بنیاد، فطرت، حقیقت آن دوئی کننگانے۔ اردو افسانہ نا نقاد آک ناول نا ہر احد اوسیم ۛ جاگھٹی کریز او فک او نا تعریف ۛ داوڑ کریز۔ ناول نا بننا ہمودے آن مس ہراوخت کہ حقیقی آزند ٹی ما فوق الفطرت نا گڑ اک تینا گام ۛ ستار۔ ناول ہموقصہ ۛ ہرانا موضوع انسانی زندو زندنا ایلوئیش مرے ناول پاننگ۔ ناول نگار تینا مشاہدہ او زندنا تجربہ غان پدا سے ترتیب سے ٹ او کہانی نا اندازہ ٹ گڑ اس نوشتہ کے ناول پاننگ۔

ناول نا شیخ آک

دا بیان مسکہ ناول نا موضوع انسان ۛ۔ اینونا انسان وڑ وڑ نا ڈکھو ویلا تا گواچی ۛ، داسخت ۛ دوئی کننگ کن ناول ۛ جتا جتا نمونہ غا تیبی بشخنگانے۔ او فک دا پین تا چاننگرہ۔ ۱۔ اصلاحی ناول

۲۔ سوانخی ناول ۳۔ جاسوسی ناول ۴۔ بوگشوگی ناول ۵۔ تاریخی ناول“ (ورک، ۲۰۱۶ء: ۲۱۴-۲۱۵)

اسہ یونانی لوظ کہ نا علمی نا معنی ٹی استعمال مریک دا معنی نا مطلب ”عجب“ کن بریک، یعنی ناول نا مطلب اسہ عجیب او گڑ اس۔ یاد ا پاننگ کہ اس دنو نثری ۛ قصہ اس کہ او ٹی ننا زندو بو تو ن راج نا آدیک مرے۔ ودی متنگ آن لحد اسکان انسانی زندنا مچا پہلو ندرہ غا تا ترجمان مرے۔ (بلوچ، ۲۰۱۵ء: ۴۵)

اردو زبان و ادب نا اسہ پنی ۛ دانشور اس گڑ اس ہمودانشور آتا خیال آتے تینا کتاب ”اردو نثر کا تنقیدی مطالعہ“ ٹی مثال کن پیش کرے ہرا فک ناول نا مطلب معنی ۛ بیان کرینو۔ کتاب نارڈٹ ڈیمینیل ویفو کہ ”راہنسن کرو سو“ نا خالق ۛ ہرانا باروٹ مشہور ۛ کہ ناول او نا ایچا دے او نا پاننگ کہ ناول حقیقت نگاری و اخلاقی درس نا آدیک اے۔

اسے پین دانشورس فیڈنگ ناول، لطف اندوزی و وخت و سات تیری ناسہ زریعہ اس خیال
 ایک۔ اسٹیونس ناخیال کہ زندنا اسہ خاصو پہلو، بشخ اس یا اسہ لوظ نظر سیان وضاحت آتے ناول نا
 مقصد خیال ایک۔ برطانیہ نامضفہ کلا ر او یوز ناول نا تعریف ۽ بیان کرینے ولے زیات وگیشتری صفا با
 معنی معلوم ایک کہ ناول ہمودیہ نازند مع معاشرت ناسچا انکا تصویر مر یک سچا ہے داہر زمانہ ٹی نوشتہ
 مر یک۔ ایس جی ویل ناخیال کہ اسہ جوانو ناول سینا جوانی و جا نکاری دادے کہ او ٹی حقیقی زندنا عکس نظر
 برے۔ (نگار، ۲۰۰۳ء: ۷۹)

سر والٹر ریے روزمرہ زندگی ۽ ناول نا عنوان موضوع پانک و حقیقت نگاری ۽ داڑکن ضروری
 خیال ایک۔ پروفیسر بیکر ناخیال کہ ناول کن چار گڑ اضوری ۽۔

۱۔ قصہ اس مرے

۲۔ نثر ٹی مرے

۳۔ زندگی نا تصویر مرے

۴۔ مربوط مرے

فیروز سنز اردو انسائیکلو پیڈیا ٹی ناول نا باروٹ نوشتہ ۽ کہ؛

ناول (NOVEL) نثر ٹی کہانی، ہر اخیالی بندغاتا کارنامہ، یا خدمت آتا متعلق مرے او
 او نافع او تصور ۽ پیش کر سہ انسانی زندا او نا کڑ دارے پھاش کے۔ ابتدائی کلاسیکی او دور متوسط نثری
 کہانیک بھازیکارومانوی وڑ ٹی اسر ہندن او فتا وضاحت یا کڑ دار نا پلو اخیال زیات الوک۔ ناول پینا
 گڑ انا ابتدا بوکاشیو (Boccaccio) نا کتاب (Novallastoria) غان مسک۔ شانزدمی
 صدی ٹی ناول نا طرز نا کہانی تیان او عملی ردٹ بنا کرے۔ ہندن ہژد میکو صدی ٹی دا انگریزی ادب نا
 اہموجہ اس جوڑ مس۔ نوزدمی کو صدی ٹی سرواٹر سکاٹ تاریخی ناول نگاری نا ہجر ۽ خلک۔ اڑدو ٹی
 ناول نگاری ناروایت انگریزی آن بس۔ اڑدو نا اولیکو ناول پنڈت رتن ناتھ سرشارے ”افسانہ آزاد
 ۱۸۸۰ء ۽ پاننگ۔ مگہ در حقیقت دا ناول نا کیل آپورونفک توفنی لحاظٹ مرزا محمد ہادی رسوانا ”امراؤ
 جان ادا“ ۱۸۹۹ء اردو نا اولیکو ناول پاننگ نالائق ۽۔ (انسائیکلو پیڈیا۔ س۔ ن۔ ۱۴۰۱ء۔ ۱۴۰۲ء)

براهوئی ادب ٹی ناول نگاری

اژدہ صد او پنچا ہفت ناہنگامہ غاک برصغیر ٹی سیاسی و سماجی زندگی ٹی اسہ بھلو انقلاب نس
بش کریر۔ جتا جتا زندنا شیخ آئیٹی پوسکنو پوسکنو ویل سرہلک ہندا ویلاتہ بے سہب کنگ کن کئی تنظیماک
اڈہلک۔ جتا جتا سوسائٹی جوڑمس۔ ہندن بھاز اتھریاک شروع مسر۔ فورٹ ولیم کالج، دہلی کالج، علی
گڑھ تحریک، ترقی پسند تحریک، جدیت نا تحریک بنا کریر ہرا کہ ادب نادنیائی اسہ پوسکنی اس ہیسر۔
دا حالتا تاساڑی مننگ آادب ہم متاثر مننگ آن بیدس سلینگ کتو۔ دابابت ڈاکٹر علی احمد خاں درشان
کیک؛

”داتہار مننگا حالت ٹی علم نا چراغ لکھنگ کن سرسید احمد خان نادبی تحریک وجود ٹی
بس۔ او فتون اوڑدہ، یعنی سرسید آن بیدس ڈپٹی نذیر احمد، مولانا الطاف حسین حالی، علامہ شبلی نعمانی،
نواب محسن الملک، اوذکاء اللہ انبارنگا ادب نا اکابراک مونا بسر۔ ہر افنا خدمتا مونی اردو نثری ادب
کاظم بٹز کنگ کپک۔ دا ادبیاک اردو نثری ادب جتا جتا صنف آتا وڑوڑ نا جواہرات آن مالامال
کریر۔ اردو نثری ادب ٹی بھاز صنف آتا بنا ہندا ئی زمانہ غان ردوم ہلک۔ ہر افقیٹی اسہ صنف ناول
نا۔ (ورک، ۲۰۱۶ء: ۲۱۴-۲۱۵)

دابابت پروفیسر عابدہ بلوچ نوشتہ کیک کہ؛ چونکہ اردو گروہمساہیہ ناہمسایہ زبان اس دا زبان ٹی تحریک
تخلیق، تنقید، اسلوب، شاعری، وداستان، قصہ غاتیا کاریم و تحقیق کنگا اردو زبان نادیب ودا نشوراتا
ادبی تحقیق، کاوش آتا اثر درہمسایہ زبان تا ادیب ودا نشور آتیا تمننگ اسہ قدرتی عمل نس اسکہ۔
لہذا ہمسایہ زبان ونکہ براہوئی، بلوچی، پشتو، سندھی، سرائیکی، پنجابی، ادیب آک اردو زبان نا
اثر آن تینے پچنگ کتوس تونن داپانگ کینہ کہ براہوئی ادب ہم اردو زبان آن متاثر
کننگ۔ (بلوچ، ۲۰۱۵ء: ۵۱)

ہندوستان ٹی ناول نگاری نا نوشتہ نا بنانو ذہمیکو صدی آن ڈسونشان ملک۔ ولے براہوئی
زبان وادب ٹی ناول بھاز ہرے آسرس، یعنی باقاعدہ وڑوڑ ۱۹۸۸ء آن گڈ شروع مس۔
دا ہم پانگ مریک کہ براہوئی ادب ٹی ناول نگاری نافن باز پوسکن و باز کم عمر۔

”ناول ہموجدید رنگ و قصہ ناگدسر آن ناول ناپین اختیار کرے۔ قصہ ہروخت اسکان انسان آن خیال، سوج اسکان تالان الوتو قصہ پانگ۔ قصہ غیر مشینی دورٹی انسان تیکن سات تیری سیل نامرغن انگانن تے تیرکنگ تینا ذہن آشاغہ مرغومرغو قصہ تخلیق کریرہ۔ ہندا خلقی قصہ غاکہ ہرذہن قوم و سماج ٹی تخلیق مرسہ ہمار ہمو قوم سماج نا، سماجی خواہشات، مذہبی تبلیغ ناسامان جوڑ مسر۔ قصہ ہراٹی انسان و انسان نامقابلہ ٹی مافوق الفطرت گڑاک کلان زیات زیر بحث مسرہ۔ دنکہ قصہ تینا ابتدائی دروشم ٹی جن، دیو، پری، تعویذ، سیر و جادو کوننگا غیر مادی قوت آتتون انسان مون پہ مون مسکہ۔ (بلوچ، ۲۰۱۵ء: ۵۲)

ولے وختس دہنو ہم بس کہ قصہ داستان نادروشم اختیار کرے۔ داستان کہ قصہ ناجا گہ و ہلک تو قصہ نائفن و متکن پانگ داستان ناردوم تما، داستان ہم قدیم انسانا تا تخلیق زوراک، مذہبی بالیدگی نا کنڈا سرکیک۔ داستان فارسی ادب ٹی رواج تما۔ قصہ پانگ و بنگ انسان ناست خواہی آشغل مسونے ولے اینو انسانی زند داخہ در تیز مسونے کہ اودے قصہ و داستان سوجفنگ کن پیکاری اجازت تفک۔ ڈاکٹر سنبل نگار داستان اقصہ نگاری ناباروٹ نوشتہ کیک کہ؛

”قصہ پانگ و بنگ انسان ناپسندیدہ مشغولی مسنے۔ مگہ داپین ہیبت سے کہ اینو نا تیزینگا زمانہ ٹی کسے داخہ فرصت افک کہ مستانبار اوچادے دے ناکاریم آن گڈ ہم تولہ او سنگت او دوستاتون قصہ شاغہ یابنہ۔ مست ہر کس کوشت کریکہ کہ دیوان ٹی توجہ نامرکز او مرے ہندا خاطر ان ابتکہ یاد مسکہ او کریکہ۔ ہندن قصہ نابنا مسک، وختون او او ارزن کان نامصرفیات آک ہم بھاز مسر، واہم اسہ طبقہ نس ہند نو پیدا مس ہر ادے ٹائم پاسی کہ دلچسپو مشغلہ نس ضرورت اسک، بے غماتہ مشغولی سے نا ضرورت اسک تو قصہ او فنان اسٹ نس اس۔“ (نگار، ۲۰۰۳ء: ۵۰)

براہوئی ناپنی آدانشورا فضل مراد ناول نگاری نائفن ناباروٹ نوشتہ کیہ کہ؛ فنی لحاظاٹ قصہ، پلاٹ۔ کردار، انداز نظر، زبان و بیان او منظر نگاری ناول نابنیادی انگا گرجا کو۔ ناول؛ تینا سر حال قصہ او کردار اتاروٹ چندی وڑٹ منگ کیک، ناول ناوڑ ڈول آتیٹی ڈرامائی ناول، واقعاتی ناول، مہماتی ناول، نظریاتی ناول، تاریخی ناول، جاسوسی ناول او اصلاحی ناول او ارے۔ براہوئی ادب

اٹی اولیکو ناول ترجمہ ناوٹ ”پیرنگا و سمندر“ ناپنٹ سال ۱۹۸۶ء ٹی شائع مس روسی ناول نگار رسلٹ ہمینکو نے ناپنی آ ناول The Old Man and Sea نابر اہوئی ترجمہ پروفیسر عزیز مینگل کریس۔ براہوئی ادب ٹی ناول نامبوتی و خواجہ گل بنگلوی سال ۱۹۸۹ء ٹی ”دریہو“ ناپنٹ ناول نس نوشتہ کریسہ پورا کرے۔ داناول راجی سرحال آنوشتہ کننگا نے، ادارہ ادبیات ناپارغان داناول و تاج محمد تاجل ایوارڈ ہم تمنگا۔ براہوئی ناولٹ ”شوم“ ناپنٹ سال ۱۹۸۹ء ٹی شائع مس۔ دادے خواجہ وحید زہیر نوشتہ کریس۔ دادے نن اسہ راجی و ناولٹ نس پاننگ کینہ۔ براہوئی نامسٹیکو ناول ہم راجی سرحال آنوشتہ کننگا۔ داراجی آ ناول و ”روش پیش“ ناپنٹ خواجہ گل بنگلوی نوشتہ کرے۔ داناول سال ۱۹۹۳ء ٹی شائع مس۔ براہوئی ناچار میکوناول ڈاکٹر نصیر عاقل نازیبہدرا ناول ”آزادی ناکسر“ و۔ داناول ناپن آن ہینٹ پاش و کہ دا اسہ نظریاتی و فکری اوناول سے۔ داناول سال ۱۹۹۵ء ٹی شائع مس۔ ڈاکٹر نصیر ناسہ پین جونوناول نس سال ۱۹۹۶ء ٹی ”گودی مسن تا“ ناپنٹ شائع مس۔ خواجہ غلام دستگیر ناصابرنا ناول براہوئی ناپنی آ مثنوی ماہ گل و موناتخہ نوشتہ کننگا نے۔ دادے نن تاریخی ناول ہم پاننگ کینہ۔ سال ۱۹۹۹ء ٹی سانس فلشن آ اسہ زبیداروناول نس ”ایٹم نازراب“ ناپنٹ شائع مس۔ ڈاکٹر غلام سرور پرکانی نانوشتہ کروکاداناول آن فخرکننگ کینہ۔ سال ۲۰۰۰ء ٹی ناول نس ”جیجانا جولی“ ناپنٹ شائع مس۔ داناول اصلاحی و ناول سے۔ داناول و شاپین بارانزوی نوشتہ کرینے۔ سال ۲۰۰۱ء ٹی ”شتکو“ ناپنٹ اسہ ناولٹ شائع مس۔ داناولٹ و نن رومانی ناولٹ پاننگ کینہ۔ دادے شہزاد غنی نوشتہ کرینے۔“ (مراد ۲۰۱۱ء: ۳۱-۳۲)

سال ۲۰۰۴ء ٹی نفسیاتی اوناول نس ”بابو“ ناپنٹ اردو نوشتہ کارا غاگل تخلیق کرے او چھاپ کرے۔ ۲۰۰۶ء ٹی داناول و براہوئی زبان نادب ناستاد پروفیسر سوسن براہوئی ۲۰۰۶ء نا سال براہوئی ٹی ترجمہ کرے۔ ناول ناسرحال ایہن تورومانوی و۔ داناول کہ ہراڑے رومانوی او ناول نس ظاہر مریک تو ہموڑے داناول ناخواننگ آن بلوچستان نامتکن عہدٹی مروج دودو دستور آتا ام عکاسی مریک۔

دریہو

دریہو اسے سماجی و معاشرتی اوناول اسے، داناول براہوئی ادب ناتاریخ ٹی براہوئی زبان نا اولیکو ناول و داڑان مست براہوئی ٹی ناول نوشته متنے۔ براہوئی زبان و ادب نا استاد اک داہیت آمتفق اُر کہ گل بنگرئی امواولیکو ادیب ایکہ او براہوئی ادب ٹی اسے تخلیقی و ناول نئے نا اضافہ و کریر۔ ہراناپن دریہو۔

دریہو نا اشاعت آن مست براہوئی ادب نا دامن ناول نا صنف آن خالی اسک ودا صنف ناکی باز شدت اٹ محسوس مسکہ ولہ ”دریہو“ ناول آن خالی براہوئی ادب نا دامن ٹی ناول نئے و ناول پر نا اولیکو پڑی جوڑ مس۔“ (ضیاء، س۔ ن: ۲۶)

دریہو نا کردار آک پہوالی آزندتن تعلق تخرہ۔ دانا مرکزی خیال خلق ٹی اسے خاہوت سے نا قصہ ہی وارث نا باوہ جمال او نا چنگی ٹی میرولی داد نا ظلم نا گواچی مریک۔ جمال نا مرک نا سوب او نا ڈاچی نا میرولی داد نا فصل آتے ٹی تمگ مریک۔ جمال میرولی داد نا خن تیبی خنہ شاغسہ ہیبت کیک۔ او نا دا جرم اوڑ کن مرک نا سوب جوڑ مریک۔ وخت گدرینگ تون وارث بھلن مریک۔ دوستو پنی او بزرغ نئس اودے تینا مسٹرے برام ایٹک۔ اوتہ مسٹرئس ودی مریک۔ او نا پنے ناز و تخرہ۔ ناز و بھلن مریک تو وارث اودے تینا چنگی نا سنگت عید و نا مار موسی تن برام ایٹک۔ منہ وختان پدا و نا بلغزہ اودے ارغان کشک، اندانیا مٹی میر کما لخان تمک او اوفتہ ٹھفک۔ ہندا ٹی موسی و شہر ٹی نوکری نئس رسینگک تو او نا باوہ اودے پانک کہ تینا چنانہ ہم شہر ادیر۔ موسی او ناز و شہر کارہ، دہن جہالت نازندان پشترہ۔ او پوسکنو روشن اوزندس تینائی کیرہ۔ ناول نا سر حال ٹی اسے پلو ا خلقا تیبی میر معتبر اتانا انصافی او ایلو پارغان، پہوالی زند، بلغزہ نا جھگڑہ آن بیدس خلق و شہر نازندا قرق و درشان کننگانے۔ عارف ضیاء نا مطابق؛ داڑان مست براہوئی ادب ٹی چو ناول نئے نوشته متویس۔ اندا سوب آن براہوئی ادب ٹی ناول نا بچ و معیارس الوکہ۔ گل بنگرئی نا ناول ”دریہو“ اسے پارغا براہوئی زبان ادب ٹی ناول نا نیستی و مرکنگ نا پارغا اولیکو گام ثابت مس تو ایلو پارغان ”براہوئی زبان ٹی ناول نگاری نا اسے معیارس جوڑ کریتا کہ دا

کان مومن مستی نوشتہ مرو کا ناول آتے ”دریہو“ نامعیار آج کنگہ۔ (ضیاء، س۔ ن: ۲۸)

اگہ ن دنیا ن ادب او اردو ادب ۽ ہرن تو او حساب آ ن ادب ناصنف خصاً ناول ناصنف خالی نظر بریک
 واہم پارہ کہ بیمار کن اف صحت نئے، براہوئی ادب ٹی ناول نگاری آ داوختسکان داخہ کاریم منئے ہرانا کہ
 او حقدار ارے ن براہوئی زبان او ادبیات اہمیت تخمہ کہ او فک ادب ناہنیا صنف ناول آ ضرور مومن
 ہٹسور۔

کتاب آک

الاسلام، خورشید ”تنقیدیں اور دیگر مضامین“ ترتیب و تہذیب، فکشن ہاوس لاہور
 بلوچ، عابدہ ”براہوئی ناول تاریخی، تحقیق و عصری تقاضہ غاک“ براہوئی
 اکیڈمی (رجسٹرڈ) پاکستان کوئٹہ
 ضیاء، عارف (ندارد) ”براہوئی جدید نثر تخلیق و تنقید“ نیو کالج پبلی کیشنز۔ آرچر روڈ کوئٹہ
 فیروز سنز اردو انسائیکلو پیڈیا چھوٹھا ایڈیشن، پنے ۱۴۰۱-۱۴۰۲
 محمد خاں، علی۔ احمد ورک، اشفاق ڈاکٹر، نومبر ”اصنافِ نظم و نثر“ آر۔ آر پرنٹرز پنے
 مراد، افضل ”براہوئی زبان و ادب نا ندرہ“ زیڈ اے پرنٹر لاہور
 نگار، سنبل (۲۰۰۳) ”اردو نثر نگاری کا تنقیدی مطالعہ“ پبلشرز دارالانور لاہور